

องค์ความรู้ ภูมิปัญญา เรื่อง การเลี้ยงผีปู่ย่า
อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย

รายละเอียด

การเลี้ยงผีปู่ย่าทางล้านนาจะทำในช่วงเดือน ๔ เหนือจนถึงเดือน ๘ เดือน ๕ เหนือ โดยชาวบ้านจะหาวันเวลา ฤกษ์ยาม จากนั้นจะอัญเชิญผีปู่ย่าที่นับถือเคารพนับถือ มาทรงเจ้าเพื่อทำพิธีรดน้ำคำหัว เพื่อจะได้ให้ท่านปกปักรักษาคุ้มครอง โดยก่อนเริ่มพิธี จะมีการเตรียมการก่อน ๑-๒ วัน หลังจากเริ่มงานอาจมีการบรรเลงดนตรี งานมหรสพ จากนั้น จะมีพิธีการทรงเจ้า(ทรงเจ้านาย) มีการรดน้ำคำหัว อาจจะมีการสนทนากับผีปู่ย่า เช่น สอบถามถึงความเป็นอยู่ของหมู่บ้านในอนาคต , การทำนายผลผลิตด้านการเกษตร,ความเป็นอยู่ ขอพรเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว จากนั้น ผีปู่ย่าจะเริ่มผูกข้อมือให้แก่ชาวบ้านที่มาร่วมงาน หลังเสร็จสิ้นพิธีแล้วจะนำของมาแจกจ่ายให้กับชาวบ้านนำไปบูชา หรือบางคนอาจจะนำไปรับประทานเพื่อความเป็นสิริมงคล ส่วนของที่ไม่ได้เป็นข้าวปลาอาหารชาวบ้านก็จะนำไปไว้บูชาที่ชั้นหิ้ง ต่อไป

แหล่งที่มาของข้อมูล นายมัด ทิพย์หมึก วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์/จัดเก็บข้อมูล 19 กรกฎาคม 2552
ผู้จัดทำองค์ความรู้ นายธีรพันธ์ เชื้อข้าวซ้อน นักวิชาการวัฒนธรรมประจำอำเภอเวียงแก่น

องค์ความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า

ประวัติความเป็นมาของการเลี้ยงผีปู่ย่า

ผศ.เกียรติศักดิ์ ณ ลำปาง

<http://www.mangkara.com/modules.php?name=News&file=article&sid=33>

ประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของคนล้านนาในอดีตมีความเชื่อในการนับถือผีมาเนิ่นนานหลายยุคหลายสมัยแล้ว ประวัติศาสตร์ดังกล่าวยังได้กล่าวอ้างว่า ก่อนที่พระยามังรายจะสร้างเมืองเชียงใหม่ในปี พ.ศ.1839 นั้น บริเวณรอบเชิงดอยสุเทพเป็นที่อยู่ของชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมก็คือ "ลัวะ"

เมื่อพระยามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่แล้วจึงได้ขับไล่ชาวลัวะให้ออกจากพื้นที่ มีชาวลัวะบางส่วนต้องอพยพขึ้นเขาเข้าป่าเป็นจำนวนมาก บางส่วนที่อ่อนข้อหย่อนก็ตกเป็นทาสรับใช้ของคนเมืองไป การที่คนล้านนาเข้ามาอยู่ในเชียงใหม่จึงเกิดวัฒนธรรมในรูปแบบผสมระหว่างวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมกับการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เข้ากับการดำเนินชีวิตในสังคม แม้แต่ในปัจจุบันเองคนเมืองเชียงใหม่บางส่วนยังต้องถกเถียงกันถึงรูปแบบวัฒนธรรมอันดั้งเดิมที่ถูกต้อง ซึ่งถ้าหากจะว่ากันถึงความถูกต้องแล้วคงจะอาศัยเหตุผลของนักวิชาการที่ได้ศึกษาเรื่องนี้มากล่าวอ้าง แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของคนล้านนากับความเชื่อในเรื่องการเลี้ยงผี ซึ่งจะเป็ผีบรรพบุรุษ หรือ ผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง เป็นต้น

ผีปู่ย่าประจำตระกูลทรงม้าขี่ (ร่างทรง)

คนเมืองล้านนากับการเลี้ยงผีดูเหมือนจะแยกจากกันไม่ออก เพราะนับตั้งแต่เกิดมาคนล้านนาจะเกี่ยวพันกับผีมาตลอด เช่น เมื่อมีเด็กเกิดขึ้นในบ้านจะต้องทำพิธีเรียกขวัญ หรือที่คนเมืองเรียกว่า "ฮ้องขวัญ" เมื่อเวลาที่เด็กเกิดความไม่สบาย ร้องไห้ก็จะเชื่อว่า มีวิญญาณของผีตายโหงมารบกวนเด็ก คนล้านนายังเชื่อว่าขวัญของเด็กเป็นขวัญที่อ่อนกุดผีวิญญาณต่าง ๆ มักจะมารบกวนได้ง่าย ดังนั้นเมื่อเด็กไม่สบายก็ต้องทำพิธีเลี้ยงผี หรือหาเครื่องลงมาผูกที่ข้อมือของเด็ก ปัจจุบันในแถบทางชนบทเรายังสามารถพบเห็นการกระทำแบบนี้

การเลี้ยงผีของคนล้านนาจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือน 4 เหนือ จนถึงเดือน 8 เหนือและเดือน ๙ เหนือ ช่วงเวลานี้เราจะพบว่าตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในภาคเหนือจะมีการเลี้ยงผีบรรพบุรุษกันอย่างมากมาย เช่นที่อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยาก็จะมีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของชาวไทลื้อ พอหลังจากนี้อีกไม่นานก็จะมีการเลี้ยงผีลัวะ หรือประเพณีบูชาเสาอินทขิล ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ของคนเมือง และยังไม่นับรวมถึงการเลี้ยงผีตมผีเม็งและการเลี้ยงผีปู่และย่าสะของชาวลัวะซึ่งจะทยอยทำกันต่อจากนี้

ประเพณีเลี้ยงผี หมายถึง การจัดอาหารคาวหวานไปเซ่นสังเวยดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว การจัดอาหารไปสังเวย ดวงวิญญาณผู้ตาย ณ หิ้งผีปู่ย่า หรือหอผี ซึ่งชาวบ้านถือว่า เมื่อปู่ ย่า ตา ยาย ตายไปวิญญาณจะวนเวียนมาปกป้องรักษาลูกหลาน ดังนั้นภายในบ้านของชาวล้านนาที่เป็นบ้านเก่าแก่ของบรรพบุรุษสมัยปู่ย่าตายาย เรียกว่า "บ้านเค้า" หรือ "เค้าผี" จึงจัดทำ "หิ้งผีปู่ย่า" หรือ "ตมผี" ไว้ที่บ้านเค้า ที่สืบเครือญาติเดียวกันหรือเชื้อสายเดียวกัน เพื่อเป็นสิ่งช่วยพิทักษ์ปัดเป่า ปกป้องให้ไกลจากสิ่งชั่วร้าย การจัดตั้งหิ้งผีปู่ย่ามักตั้งที่สูง นิยมตั้งไว้ที่ด้านหัวนอนของบ้าน สูงจากพื้นกระดานบ้านไปประมาณ 2 เมตร หิ้งผีปู่ย่าถือว่าเป็นของสูง เด็ก ๆ จะไปเล่นไม่ได้ผู้อาวุโส หรือพ่อแม่เท่านั้นที่จะเกี่ยวข้องกับหิ้งผีปู่ย่าได้

ตมผี / หอผี

ภายในหอผีปู่ย่าเจ้านาย

ผีปู่ย่าเจ้านาย หมายถึงคนที่ตายไปแล้วนับแล้วสืบทอดเป็นสายเลือดเดียวกันหรือเครือญาติเดียวกันที่สืบทอดมาตั้งแต่ปู่ ย่า ตา ยาย หลายนัย รุ่น ถือว่าเป็นผีเดียวกัน จึงได้สร้าง "ตมผี" หรือ "หอผี" ไว้ที่บ้าน ที่ถือว่าเป็นบ้านของต้นตระกูลบรรพบุรุษที่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน และมีคนที่สืบทอดเป็นร่างทรงผีปู่ย่ารุ่นละ 1 คน ซึ่งจะต้องเป็นผู้หญิง

ลักษณะของผู้ที่จะต้องสืบทอดเป็นร่างทรง

ผู้ที่ได้รับการสืบทอดให้เป็นร่างทรงจะต้องเป็นผู้หญิง ที่มีลักษณะพิเศษตั้งแต่ตอนที่ยังเป็นเด็กมาแล้ว มีลักษณะขวัญอ่อน มักเห็นผีหรือสิ่งที่คนอื่นมักมองไม่เห็นกัน มักฝันเห็นเทวดาหรือสิ่งที่มีมหัศจรรย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์เสมอเมื่อโตขึ้นบรรพบุรุษที่เป็นร่างทรงก็จะบอกยกให้เป็นผู้สืบทอดให้เป็นร่างทรงผีปู่ย่าสืบต่อไป

การเลี้ยงผี มี 2 อย่างคือ

1. การบ่นผี และการเลี้ยงผีปู่ย่า เจ้าของบ้านจะต้องเลี้ยงผีที่หอผีปู่ย่าอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีการขอพร หรือ ขอความช่วยเหลือจากผีปู่ย่า ที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์สามารถช่วยเหลือลูกหลานได้ เรียกว่าการบ่นผีปู่ย่า เช่นจะไปสอบตำรวจ สอบเข้าเรียนต่อที่ต่างๆ สอบคัดเลือกเข้าทำงาน คัดเลือกทหาร ฯลฯ

วิธีการบ่นผีปู่ย่า คือผู้เป็นร่างทรงจะเอาข้าวตอกดอกไม้ไปบอกกล่าวที่หอผีปู่ย่าเจ้านาย ว่าลูกหลานชื่อ.....จะไปสอบ..... หรือให้หายจากโรคร้ายไข้เจ็บ..... ขอให้ผีปู่ย่าเจ้านายจงช่วย ถ้าช่วยได้จะแก้บนโดยเอาหัวหมู เหล้าไห ไก่คู่ หรืออื่น ๆ มาถวายผีปู่ย่า และมีการขึ้นขันตั้งขันผี 12 บาท และบนผีอีก 100 บาท จากนั้นก็จะให้ตัวแทนที่เป็นร่างทรงเอาข้าวตอกดอกไม้ ใส่ถุง พร้อมขันตั้งห้อยไว้ที่หอผีปู่ย่า เมื่อผู้มาบนสอบได้หรือสมหวังหรือหายจากโรคร้าย ก็จะจัดของมาแก้บนตามที่บนไว้โดยอัญเชิญ ผีปู่ย่าเจ้านายมาเข้าร่างทรง เหมือนว่ามาฉลองให้ลูกให้หลานอย่างครื้นเครง แต่ถ้าสอบไม่ติดหรือไม่สมหวัง ก็ให้ร่างทรงมาบอกที่ "ตมผี" หรือ "หอผี" ปู่ย่าเพื่อบอกมา "ปลดขันตั้ง" และเอาเงินคืนให้ผู้ที่มาบน

2. เลี้ยงผีหอ หรือตมผี จะนิยมทำกันปีละครั้ง คือเดือน 5 ของทุกปีเหมือนการรวมญาติโดยการรวบรวมเงินมาเพื่อการเลี้ยงผี จนเป็นประเพณี สืบต่อกันมาทุกปี

พิธีกรรมและขั้นตอนการเลี้ยงผี

1. ทำความสะอาดหิ้ง และหอผี
  2. บอกกล่าวนัดหมายญาติพี่น้อง และมีการเก็บเงินรวบรวมเงินตามกำลังทรัพย์ที่มีเพื่อซื้อสิ่งต่างเพื่อเซ่นผีปู่ย่า ตั้งแต่ 20 บาท - 500 บาท
  3. จัดทำอาหารหรือเครื่องเซ่นสังเวยผี
  4. ทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้
- เหล่าญาติพี่น้อง ที่ถือว่าเป็นผีเดียวกันจะมาชุมนุมกัน ณ หอผี หรือตมผี นำเครื่องดนตรีพื้นบ้านคือ ปี่ ขลุ่ย สะล้อ

ขอ ชิง บรรเลงเพลงขับกล่อม และมีการฟ้อนรำ (ฟ้อนแอ่น) จ้อย ขอ สนุกสนาน

- นานาอาหารหรือเครื่องเซ่นสังเวยตั้งวางบนที่สูง
- ผู้อาวุโส กล่าวอัญเชิญผีปู่ย่า
- ทุกคนที่มาร่วมงานจะสงบ เพื่อคอยจ้องมองว่าเมื่อไหร่ ผีเทวดา จะมารับของที่เซ่นสังเวย

ข้อสังเกต ว่าผีปู่ย่ามารับเครื่องเซ่นสังเวยหรือไม่ สังเกตจากที่มีลมพัด หรือ แมลงวันมาไต่ดอม

ร่างทรง หรือ ม้าขี่

ผู้ที่ได้รับการสืบทอดให้เป็นร่างทรงเป็นตัวแทนของญาติ จะต้องเป็นผู้หญิง ที่มีลักษณะพิเศษตั้งแต่ตอนที่เด็ก มาแล้ว มีลักษณะขวัญอ่อน มักเห็นผีหรือสิ่งที่คนอื่นมักมองไม่เห็นกัน มักฝันเห็นเทวดาหรือสิ่งทมิฬจรรย และสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์เสมอ มักมีอาการ "ผีเข้า" เสมอซึ่งถ้าผีดีหรือผีเทวดาเข้าก็จะให้พระมาอัญเชิญให้ออกโดยง่ายดาย แต่ถ้า เป็นผีไม่ดีก็จะร้องไห้โอดครวญ ไม่ยอมออกจากร่างง่าย ๆ และเมื่อโตขึ้นบรรพบุรุษที่เป็นร่างทรงก็จะบอกยกให้เป็น ผู้สืบทอดให้เป็นร่างทรงผีปู่ย่าสืบทอดไป

พิธีการเข้าทรง

1. เมื่อผู้อาวุโสหรือเจ้าของบ้านเค่าผี อัญเชิญผีเทวดามาเข้าร่างทรง ร่างทรงจะแต่งตัวชุดสีขาว และมีผ้าโพกหัว
2. เมื่อผีเข้าร่างทรง ร่างทรงจะสั่นและกระตุกและหมดสติไป
3. เมื่อหมดสติไปสักครู่ ประมาณ 1 นาที ก็จะฟื้นขึ้นเอามือลูบหน้า
4. หลังจากนั้นจะมีการพูดคุยกัน ถามไต่ถาม ทานายทนายทัก ร่างทรงจะตีมือและสับสนหรือจำนวนมาก
5. มีการฟ้อนผีปู่ย่า ฟ้อนแอ่น จ้อย ขอ สนุกสนานครั้นคราง
6. ผีเทวดา ออกจากร่างทรง โดยการนอนราบนิ่ง แล้วกระตุก ๆ 2-3 ครั้ง จากนั้นก็จะได้สติและไม่มีอาการเมาเหล่า หลงเหลืออยู่เลย
7. ญาติ ๆ ที่มาพบปะสังสรรค์ จะรับประทานอาหารร่วมกัน

เครื่องเซ่นสังเวย

1. อาหารพวกเนื้อสัตว์ เช่น หัวหมู เป็ด ไก่ ไข่
2. ผลไม้ต่าง ๆ (โดยเฉพาะ กล้วย มะพร้าว)
3. ข้าวสุก
4. เหล้า
5. บุหรี่
6. ขนม
7. ดอกไม้ขาว ธูป เทียน

ชุดสำหรับใส่พิธีลงผี

นุ่งซิ่น / เสื้อแขนยาว / ผ้าคล้องคอ / ผ้าโพกหัว

ประโยชน์ของการเลี้ยงผีปู่ย่า

1. แสดงถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ
2. สร้างความสามัคคีในหมู่ญาติพี่น้อง
3. รักษาประเพณีที่ดีไว้ เป็นมรดกต่อไป
4. สร้างสิ่งยึดเหนี่ยวและที่พึ่งทางใจ

ที่มา : <http://www.thai-folksy.net/FolkDat/Gh-Dat/Gh/bu-ya.html>